

ДРАГОЉУБ Р. ЖИВОЛИНОВИЋ

КРАЉ ПЕТАР I
КАРАЂОРЂЕВИЋ
ЖИВОТ И ДЕЛО

У ОТАЏБИНИ
1903—1914. године

БЕОГРАДСКИ ИЗДАВАЧКО-ГРАФИЧКИ ЗАВОД, 1990.

Као искрени верник, краљ Петар је предвиђао значајну улогу за Православну цркву и свештенство у општем народном препороду. Сматрао је да црква има довољно снаге и утицаја на народ, хтео је да је претвори у покретачку снагу у искорењивању заосталости, примитивизма, сујеверја и других слабости. Својим примером доброг верника, био је узор многим. У Београду и приликом својих путовања по земљи,

---

¹⁹ *Пашић Јовановићу*, Београд. 30. IV 1908. МИД ПО 1908. Разно, ф. XIII, д. IV. АС.

²⁰ Симић, *Мемоари*, VI, 3. III 1906, АС; Николајевић, *Дневник*, 30. XI 1911. У приватном поседу. Странци који су имали прилике да се сретну са краљем нису делили такво мишљење.

присуствовао је свим значајнијим верским обредима и прославама, давао прилоге за оправку цркава, придржавао се поста, подстицао Друштво за изградњу Светосавског храма, примао депутације и појединце. Приликом посете Шапцу, примио је 24. маја 1904. митрополита и чланове Духовног суда. Време у коме се Србија налазила, описао је „тешким“. Изјавио је да свештенство у тим тренуцима има три дужности: прво, да утврди народ у вери прадедовској, друго, да га морално подиже, и, треће, да му помогне саветом да материјално ојача. Дужности су биле подједнако важне, али је веровао да ће их свештенство достојно обавити, „по примеру наших старих свештеника, који су све са народом и за народ чинили“. Краљ је тачно одредио шта је очекивао од свештенства, заправо описао његове дужности према народу и земљи.²¹

Непуних месец дана касније, краљ је посетио Крушевац ради откривања споменика косовским јунацима. У преподневним часовима примио је представнике многих професија и занимања. Међу њима први су били свештеници, њих 59. Краљ се распитивао за верска осећања становништва, материјални и породични живот, присуство сујеверја, поштовање обичаја, посете црквама. Желео је да зна да ли има порока међу народом — пре свега коцка и пиће, да ли се учи црквено певање, нагласивши да томе треба обратити нарочиту пажњу, да ли су свештеници чланови свештеничког удружења и друго. Пошто је саслушао свештенике, саветовао их је шта и како ваља радити. Треба да настоје да се очува стари породични живот, уверен да је у томе лежала снага народа, да поуче људе да се слажу, да деца поштују родитеље, да међу собом лепо живе. „Ако нам породични живот посрне, онда је то и за државу нашу врло опасно“, упозорио је краљ. У погледу сујеверја, саветовао је да настоје да се оно искорени. „Народ који је сујеверан никад не може искрено бити побожан“, било је његово становиште. Оно је било противно правој вери, а његово искорењивање било је у интересу напретка и вере. Подстицао је свештенство да иде међу народ, и да не чека да он долази сам у цркву. „Идите ви за њим, и у поље и у кућу, па га светујте, како ће да живи и да се влада“, рекао је краљ. Завршио је разговор препоруком да сви саветују народ да живи у хришћанској љубави, јер се само слогом и љубављу може доћи до среће и напретка. Свештеници су требали да својим примером буду „прави апостоли љубави“.²² Краљева гледишта подсећала су на популизам XIX века. У њима је било више патријархалног и традиционалног него модерног и напредног. Својим саветима, краљ је припадао више балканском XIX, а мање европском XX веку. То је, уосталом, било природно за човека који је провео четрдесет пет година упијајући ново, а истовремено жудећи за старим. Сам краљ није био свестан тих противречности.

²¹ *Забелешке о разговору са свештенишвом*. Хартије В. Јовановића-Марамбоа, III АС; Николајевић, *Дневник*, 4. III 1912, бележи да је тога дана краљ осећао јаке болове у стомаку због претераног поста. „Сваком добром хришћанину мора импоновати краљева побожност и лепо поштовање вере“, писао је Николајевић. Краљ Петар се редовно исповедао пре узимања светог причешћа. *Дневне ађуштанјске белешке*, 13. IV 1905. год. дине. АС.

²² *Својеручне забелешке*, недатиране. Хартије В. Јовановића — Марамбоа III, АС.

Краљ Петар је посећивао црквене славе и у разговорима износио своја мишљења и савете. На прослави цркве Св. Марка у Београду, 8. маја 1906, распитивао се за материјални положај и број посетилаца, за слављенике. Много занимљивији био је његов разговор са свештеником у Београду на Св. Илију, 2. августа 1910. Пошто му је пожелео срећну славу, распитивао се за летину, школу, болести. Саветовао је да се у случају заразе не користи врацбинама, већ да тражи лекара. Препоручио је народу да чита књиге (Дачићеву, Народни Календар, Здрављак). У њима је било много савета за пољске радове.²³

У својим разговорима са свештенством, краљ Петар се није задржавао искључиво у оквирима вере, поука, здравља, летине. У забелешци припремљеној за разговор са изасланством свештенства, почетком 1909. године, говорио је о политичкој ситуацији. Правдао је владу што није донела закон о свештеничким удружењима, а њен пропуст објашњавао „тешким приликама“; уверавао је присутне да ће то питање бити решено. Распитивао се за страначке сукобе, њихов одјек и последице у народу, и нагласио да „ви на томе пољу имате много још да радите“. Упозорио их је да не покрећу питање Дечана, јер ће тиме узнемирити „браћу Русе“, чија је подршка Србији била неопходна. На крају, краљ је изнео личну молбу свештенству. „Ја нарочито још морам да вас замолим да у цркви и у говорима својим *будите њајпријатливије осећаје*, јер нам свима треба много патриотизма у данашње време, па да се одржим у слободи.“ То је био позив на националну мобилизацију у тренуцима након анексионе кризе. Поред просветитељске и верске, краљ је од свештенства очекивао политичку делатност. То је правдао критичним приликама и одбраном слободе.²⁴

Краљ се често сусретао са члановима Архијерејског сабора Српске цркве. У тим разговорима наглашавао је своје поштовање према њој као „стубу државе српске“. На завршетку заседања Архијерејског сабора, краљ је 11. маја 1906. примио митрополита Димитрија са владикама. У разговору са архијерејима, распитивао се за саборске одлуке, кандидате за шабачко владичанство, размештај свршених богослова по парохијама, попуњавање протојерејских места. Хтео је да зна о расположењу, а посебно жалбама свештенства, о изградњи зграде митрополије, закону о свештенству, богословији и њеним професорима, новим предметима и другим питањима. Другим речима, краљ је показивао примерну бригу за питање цркве, а посебно за образовне прилике. И наредних година је примао чланове Сабора. У пролеће 1912. поново се говорило о изградњи нове зграде богословије. Искористио је да истакне да се нове цркве не зидају, да се народ одбија од цркве и вере. „Ви то видите боље од мене, јер вам је дужност на то pazити, али ја сам то приметио и овде а и у унутрашњости“, приметио је тужно. Жалио се на опадање утицаја манастира на верска осећања народа и изразио уверење да би требало размишљати о претварању манастирских имања у

²³ *Забелешка за цркву Св. Марка*, 25. IV 1906; црквена слава, 20. VII 1910, АС.

²⁴ *Меморандум за разговор са свештенишвом*, 1909. Исто, III, АС. До састанка није дошло, па краљеве речи представљају илустрацију његових схватања у том тренутку.

огледне економије. Његова мисао наишла је на ледено ћутање. На крају, похвалио је напредак у изградњи цркве на Опленцу и потребу да за њу тражи доброг свештеника. Како он неће имати много посла, имаће времена да се бави књигом, споменуо је краљ.²⁵

Промена краљевих схватања према цркви и свештенству била је приметна. Од уопштених, скоро догматских схватања која је износио у првим годинама своје владавине, његова гледишта постала су много шири, реалнија и прикладнија потребама времена. Схватио је да српски народ није показивао верски жар какав је од њега очекивао, био склон да подржи претварање манастирских имања у угледна пољопривредна добра и исказивао спремност да подстиче употребу цркве у политичке сврхе. Показивао је реалност погледа и способност за њихову промену.

Краљеви редовни сусрети са члановима Духовног суда откривали су још потпунији круг његових интересовања, жеља и размишљања. Редовно се састајао са њима, најчешће током или након заседања. Први пут је примио митрополита и чланове суда 2. јуна 1904. На пријему 20. октобра 1905. краљ се распитивао о делатности суда у питањима бракоразводних парница, зашто оне дуго трају и да ли се то намерно чини са циљем да се супружници помире. Тражио је њихово мишљење о томе да ли дуге парнице представљају опасност по јавни морал и шта мисле о намери министра правде да део њихових спорова пренесе на грађанске судове. Распитивао се и за повреде црквених прописа од стране свештенства и рашчишћавање одговорности и кривица старешина неких манастира (Студеница). Позвао их је да суде у интересу цркве и народа.²⁶ Средином фебруара 1906. године краљ је примио делегацију Духовног суда на челу са епископом тимочким Мелентијем. Том приликом распитивао се за исход њиховог рада и окончање истраге у појединим манастирима. Изразио је забринутост због учесталости кршења манастирске дисциплине, пошто то ствара рђав утисак у народу. Распитивао се и за исход преговора са министарством правде у погледу преношења брачних спорова на грађанске судове и како свештенство у унутрашњости обавља своје послове.²⁷ И наредне године, разговарало се о истим питањима, што показује да се она нису решавала на прави начин. Краљ се распитивао да ли се број развода бракова повећавао и изразио страховање од стања у манастирима. „Тога се ја највише плашим, јер све те неуредности праве хрђав утисак на народ“, упозорио је он.

У октобру 1909. краљ је примио чланове Великог духовног суда, које је предводио епископ Мелентије. Пошто је упитао за начин рада, краљ је желео да зна више о испитивању престапа и кривица свештенства. Распитивао се о томе да ли се повећава или смањује број бракоразводних парница. Хтео је да зна нешто о приходима свештеника и виси-

²⁵ *Сасиџанак са члановима Архијерејског сабора*, Београд, 12. IV 1912; Исто, 28. IV 1906; Исто, 3. V 1907; Исто, 3 V 1909. Исто III, АС.

²⁶ *Дневне ађуџантиске белешке*, 20. V 1904, АС; *Својеручна забелешка*, 7. X 1905. године, Исто, III, АС.

²⁷ *Својеручна забелешка*, 13. II 1906. У делегацији су се, осим епископа, налазили проте београдски, неготински, пиротски и чачански. Исто, III, АС.

ни плата које је свештенство требало да прима од државе. У јуну 1910. делегација Духовног суда посетила је краља, који се чудило зашто се они састају усред лета, кад се остали одмарају. Посебно се распитивао код епископа Мелентија о приликама у његовој епископији и расположењу међу тамошњим Власима. Изразио је мишљење да „ту треба концентрисати рад не само свештеника него и учитеља и полицијских власти. Ето, чак и у војсци ти Власи неће да говоре српски, него им траже подофицире који знају румунски.“ Краљ је желео да зна више о међунационалним односима у појединим деловима Краљевине и показао намеру да се ради на њиховом решењу.²⁸ Током 1911. године, краљ се два пута састајао са члановима Великог духовног суда. На првом сусрету, марта 1911, краљ се распитивао о раду суда, природи послова. Питање развода стално га је занимало, распитивао се да ли број спорова расте или опада. Интересовао га је рад Богословије, посебно број свршених богослова. На другом сусрету, у октобру, краљ је разговарао са члановима суда појединачно, иако формално. Владики шабачком, Сергију, споменуо је боравак у Ковиљачи, проту београдског Николу Божића питао је о гостовању Београдског певачког друштва у Трсту, у тамошњој српској цркви. „То ми се допада. Црква је лепа и богата, и треба обратити пажњу на оне Србе тамо. Нека чују наше добре певаче и наше лепо пјеније.“ Такве посете ваљало је правити и у друге крајеве. Проту чачанског Сретена Михаиловића питао је за недавну пољопривредну уложбу у Краљеву, а проту пиротског, Михаила Недића, о раду општине, калдрмисању градских улица.

Краљ је у фебруару 1912. поздравио чланове Великог духовног суда и са свима разговарао. Питао је за њихово мишљење о предлогу закона о министарству просвете, у коме је делатност суда остала у ранијим границама, тј. да расправља и пресуђује у питањима развода бракова и свештеничких кривица. Распитивао се да ли свештенство више воли да прима бир (свештеничка плата) или сталну плату од државе. Архимандрита манастира Раковице питао је о раду монашке школе и броју ученика у њој. Проту Божића је питао о предстојећој прослави шездесете годишњице рада Београдског певачког друштва, чији је он био потпредседник. „То друштво има великих заслуга за нашу народну музику“, напоменуо је краљ. Београдског проту, Марка Петровића питао је о градњи Маркове цркве, о чему је слушао, а епископа Доментијана о изградњи владичанског двора у Нишу.²⁹

Краљеви разговори са представницима православне цркве и њених тела откривају његову жељу да се обавести о појединим питањима њеног рада и потреба, живота народа. Желео је да чује њихово мишљење, али и да изрази своје, најчешће препоруке или критике, охрабрење и предлоге. Сматрао је да је свештенство било најближе народу и да су се од њега могле добити најпоузданије вести о његовим потребама и духовним расположењима. Краљ Петар је, нема сумње, имао веома одређен и јасан став према Православној цркви и њеној улози у дру-

²⁸ Својеручна забелешка, 20. X 1910. Исто, III, AC.

²⁹ Својеручна забелешка, 19. II, 23. X 1911, 10. II 1912. године. Исто, III, AC.

штву. Он је проистицао из његових верских уверења и осећања, али и савремених струјања и верских склоности народа. Рачунао је на подршку цркве у јачању земље, просвећивању народа, очувању традиција и морала.